

Nicoleta PETCU

CASA VĂMII DE LA BRAN ÎN PERIOADA INTERBELICĂ

Casa Vămii, monument istoric și de artă situat la poalele castelului, în partea de sud, lângă drumul Brașov – Câmpulung, este o construcție realizată în mai multe etape, din zidărie de piatră, cărămidă și paiantă, cu bolți de cărămidă și planșee de lemn mascate cu tencuială, cu șarpantă de lemn acoperită cu țiglă-solzi ascuțită. Casa Vămii este un complex arhitectural compus din mai multe clădiri: un pavilion central cu subsol parțial, parter și etaj (format din două corpuri unite printr-o pasarelă) și trei corpuri anexe unite cu ziduri de piatră și cărămidă.

Construcția, la început de mai mică amploare, datează de la sfârșitul secolului al XIV-lea, fiind ridicată în aceeași perioadă cu construirea cetății, când vama de la Rucăr se mută la Bran.¹

La începutul secolului al XV-lea, cetatea și punctul vamal se aflau în posesia domnilor munteni, iar vama percepută pe seama visteriei regale a fost mutată la Brașov, până în jurul anului 1424.² De la sfârșitul secolului al XV-lea, vama este arendată orașului Brașov, interesat în dezvoltarea comerțului cu târgurile din Țara Românească.

Reconstrucția oficiului tricesimal din Bran este menționată în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea.³ Conform situației de plan a Pasului Bran din 1819, clădirile vamale, situate între zidurile care închideau trecătoarea, cuprindeau: locuința tricesimatorului, clădirea pentru controlori, biserica veche, iar peste drum, clădirea curierilor călare cu grajdurile pentru adăpostirea cailor. Clădirea pentru cântarul vamal era situată în apropierea postului de pază de lângă linia cordonului contumaciei (oficiul de carantină)⁴ înființate în secolul al XVIII-lea, în condițiile stăpânirii austriece asupra Transilvaniei, în apropierea oficiului vamal, la vest de Valea Grajdului, servind drept stavilă împotriva epidemiilor endemice de ciumă din sud-estul Europei.

Punctul de vamă rămâne în această clădire până în anul 1836, când vama se mută pe vârful Carpaților la „Pajura”⁵, în apropierea satului Fundata.

La sfârșitul secolului al XIX-lea, clădirile vămii și cetatea trec în administrația Ocolului Silvic până la data de 1 decembrie 1920, când, o dată cu dăruirea castelului de autoritățile orașului

¹ Emil Micu, *Castelul Bran*, București, 1957, p. 10

² Ioan Praoveanu, *Vama medievală de la Bran*, în „Revista istorică”, tomul VIII, nr. 9-10, septembrie - octombrie, 1997, Editura Academiei Române, București, p. 688

³ Titus N. Hașdeu, *Branul – poartă în Carpați*, Editura Albatros, București, 1979, p. 95

⁴ Apud Bogdan-Florin Popovici, Emil Stoian, *Carantina Branului (sec. XVIII-XIX)*, Editura Sigma, București, 2002, fig. 15

⁵ Emil Micu, *op. cit.*, p. 34

Braşov, clădirile vămii intră în proprietatea Reginei Maria⁶, mărindu-se cu unele anexe și cu un nou nivel. Din informațiile d-lui Constantin Soare, „castelan“ al familiei regale, care a locuit cu familia în pavilionul central al casei, în camerele de la mansardă, aflăm că, înainte de venirea Reginei Maria, clădirea vămii avea doar parter prevăzut cu „un pod cum au șurile“, fiind locuită de pădurari care aveau „diferite lucruri și semințe de pomi“, printre ei numărându-se și „un inginer Albrich de la Braşov“⁷, care „a lucrat în mai multe rânduri pentru Majestatea Sa Regina, la aranjarea pădurilor de la Castelul Bran“⁸.

Lucrările de restaurare și amenajare au fost conduse de același arhitect-șef al Casei Regale, Karel Liman, care a lucrat la restaurarea castelului, modificările fiind făcute în manieră asemănătoare celor din castel, utilizându-se tehnica de construcție „fachwerk“, în care lemnul este element de construcție, dar și element decorativ. Imaginile de epocă confirmă modificările arhitecturale prin mansardarea podului, cu apariția unor elemente de arhitectură în stil neobaroc. După 1929, col. Eugen Zwiedinek, aghiotant al Reginei Maria, a fost „însărcinat cu direcția lucrărilor din Bran“⁹, prilej cu care consideră necesară suma de 250.000 lei pentru cheltuielile pe anul 1929 privind continuarea lucrărilor de la „Casa Suitei – o casă completă cu 6 camere“¹⁰. Lucrările de amenajare au prevăzut Casa Vămii cu instalație de apă curentă obținută prin captarea unor izvoare din masivul Măgura. Iluminatul electric s-a introdus în 1932, o dată cu punerea în funcțiune a microcentralei de pe râul Turcu¹¹ care asigură curentul electric pentru Palatul Regal, dar și pentru o serie de gospodării din vecinătatea castelului, al căror număr se ridică în luna ianuarie 1944 la 96 de abonați: din Bran – 34 abonați, din Poarta – 16 abonați, din Predeal – 16 abonați, din Moieciu de Jos – 12 abonați, din Șimon – 18 abonați¹². Încălzirea Casei Vămii se făcea cu lemne în sobe de teracotă sau de fier.¹³

Din memoriile Principesei Ileana aflăm că pe vremea Reginei Maria „toată clădirea aceasta fusese cartierul general pentru cei cu care lucra – aghiotantul, secretarul, ofițerul de poștă – și care veneau cu ea peste tot. De asemenea erau aranjate în ea camere de oaspeți pentru cei care nu îi erau prieteni intimi, dar cărora dorea să le ofere o vacanță la munte, în aer proaspăt“¹⁴.

Inventarul din 1930 al Castelului Bran prezintă următoarea structură pentru „Casa Suitei: Magazie/Camera Doamnelor de Onoare/Apartamentul colonelului Zwiedinek cu dormitor și birou/Camera Soare 1/Camera Soare 2/Camera șoferilor/Camera pentru oamenii de serviciu/Apartamentul pentru Doamnele de Onoare“¹⁵.

Între 1 ianuarie și 20 mai 1930 se înregistrează „lucrări noi“ la locuința castelanului: casa administrației, când se termină o sobă cu plăci de teracotă vechi, 4 ferestre duble, se pun șipci la dușumele, se izolează pereții, iar mașina de gătit se repară și se spoiește¹⁶, lucrări executate de către

⁶ Ioan Moșoiu, *Branul și cetatea Branului*, Editura Asoc. Touring-Clubul României, București, 1930, p. 95

⁷ Informație înregistrată de dl. Ioan Praoveanu, 1976, Bran

⁸ Arhivele Naționale, București, *Fond Casa Regală*, Castele și Palate, Principesa Ileana, dosar 168/1936, f. 179

⁹ Arhivele Naționale, București, *Fond Casa Regală*, Castele și Palate, Castelul Bran, dosar 13/1929, f. 158, 159

¹⁰ *Ibidem*, f. 142

¹¹ *Ibidem*, dosar 17/1932, f. 74, 75

¹² Arhivele Naționale, București, *Fond Casa Regală*, Castele și Palate, Principesa Ileana, dosar 341/1944, f. 18

¹³ Arhivele Naționale, București, *Fond Casa Regală*, Castele și Palate, Castelul Bran, dosar 34 bis/1938, f. 37-38

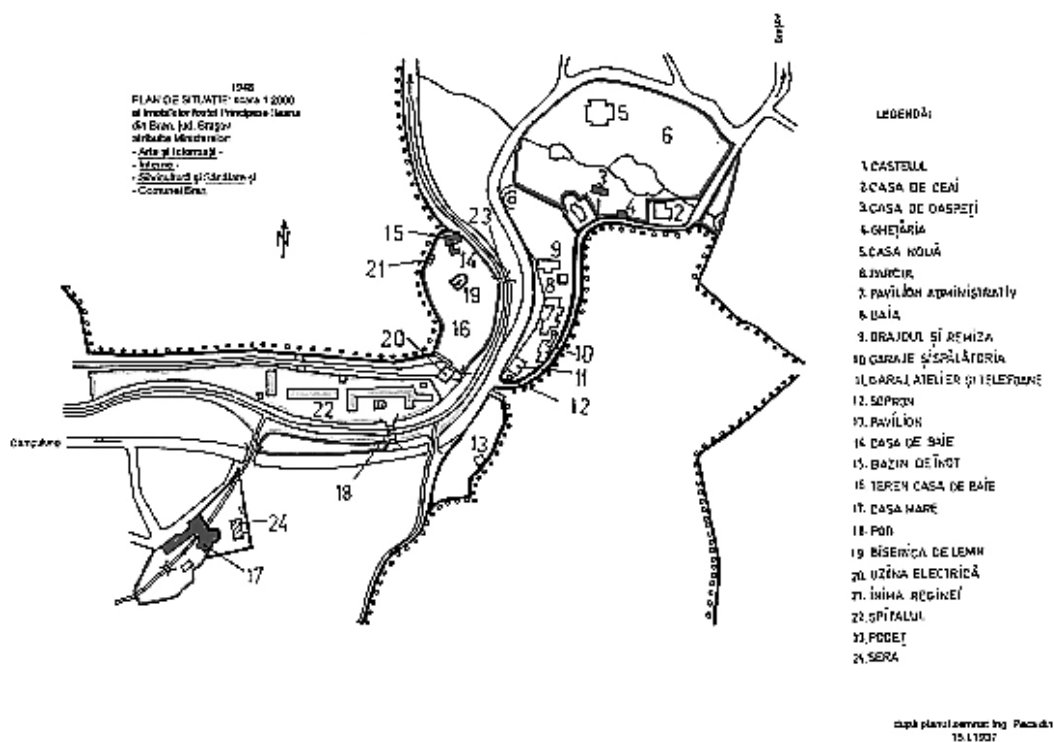
¹⁴ Ileana, Principesă de România, Arhiducesă de Austria, *Trăiesc din nou*, Editura Humanitas, București, 1999, p. 178, 179

¹⁵ Arhivele Naționale, București, *Fond Casa Regală*, Castele și Palate, Castelul Bran, dosar 15/1930, f. 121

¹⁶ *Ibidem*, f. 34

Josef Schnell, maistru zidar la Castelul Bran¹⁷, precum și lucrări la legătura directă a instalației de apă cu hidrantul de siguranță în curtea clădirilor de administrație¹⁸.

În aceeași perioadă se înregistrează o serie de cheltuieli pentru lucrări de întreținere, executate tot de Josef Schnell, la locuințele Suitei, când se repară 17 m² dușumele cu scânduri noi, se scoate pământul ud și se înlocuiește cu piatră și pietriș uscat, se tencuiesc pereții cu ciment, se vopsesc cu alb 51 m² uși și ferestre, se vopsesc și se dau cu ceară 170 m² dușumele, se repară trei ferestre, se pune geam și se montează trei zăvoare de fier la porțile garajelor¹⁹, iar în iulie 1930 se montează o ușă la „dl. Colonel“ – intrare la Suită²⁰ și se modifică postamentul de la „aquarium“²¹,

¹⁷ *Ibidem*, f. 121

¹⁸ *Ibidem*, f. 31

¹⁹ *Ibidem*, f. 40

²⁰ *Ibidem*, f. 56

²¹ *Ibidem*

denumire folosită pentru bazinul decorativ, de apă, din curtea castelului²², dar și pentru cel din fața casei de baie din incinta vămii²³.

Din anul 1938 castelul și celelalte clădiri ale domeniului regal de la Bran au fost lăsate moștenire Principesei Ileana, ca simbol al „dragostei, delicateții și înțelegerii“ dintre mamă și fiică²⁴, inventarul din același an enumerând următoarele spații pentru clădirea vămii denumită „Casa pentru personal“ cu două corpuri: pentru primul corp de clădire – jos: biroul domnului colonel, dormitor, magazie, baia, coridor, sus: odaia 1, odaia 2, odaia 3, odaia 4, odaia 5, odaia 6, bucătăria, closet; iar pentru cel de-al doilea corp – sus: odaia 1, odaia 2, odaia 3, odaia 4, bucătăria, coridor, bucătăria (etajul I mijloc), closet, odaia Virgil, baia (jos în curte), closet, Apartamentul de musafiri (spre stradă): salon, dormitor; curtea, garaje²⁵.

La 1 aprilie 1941 personalul „Administrației Bunurilor A.S.I. Arhiducesa Ileana“ înregistra pe dl. general Zwiedinek, mandatar, și alte trei persoane pentru administrație, o listă cu alți 14 oameni „în serviciu activ“ la Moșia Poeni, iar pentru Castelul Bran următoarele 7 persoane: Soare Constantin, castelan, Schabel Gheorghe, administrator, Toanci A., vizitiu, Reit Veta, femeie în casă, Mocan Nicolae, grădinar, Iorgu Veta, lucrătoare, Nan Maria, lucrătoare²⁶, unii dintre ei locuind în Casa Vămii. Din 1942 administrator al Castelului Bran este Carol Gutmann, prilej cu care au loc o serie de lucrări noi, pentru amenajarea locuinței administratorului, probabil în Casa Vămii, când se montează 2 sobe de teracotă de către Ștefan Petcu din Brașov, se fac diferite lucrări de zidărie și tencuieli de către zidarul Dinu Boldu, unele reparații la geamuri, uși, dușumele, făcute de Runcianu din Bran, și se spoiesc camerele de către Veta Iorgu. Una din sobele de teracotă și 200 de cărămizi au fost cumpărate de la frații Schmidt, ușa și grătarul pentru sobă de la firma Scheeser din Brașov, cele 12 bucăți geamuri de la J. Stanciu din Bran, dușumeaua pentru antreu de la „Kocsis fiii“ din Brașov, celelalte articole: cuie, burlane, ipsos de la J. Munteanu din Bran.²⁷

Din 1944, clădirea vămii urma să devină casa familiei Principesei Ileana, pentru următorii patru ani, „cu excepția unor scurte perioade în timpul verii“, când își puteau permite să locuiască la castel.²⁸ Din 1948, familia princiară a fost nevoită să plece în exil, proprietatea urmând să intre în patrimoniul statului.

În luna aprilie 1944 s-au înregistrat o serie de „cheltuieli făcute cu aranjarea apartamentelor de jos [Casa Vămii] ca locuință pentru Casa Domniței Ileana“, în valoare de 419.500 lei, fiind executate lucrări de tâmplărie și vopsitorie de către M. Rucăreanu, lucrări la instalația electrică care au fost făcute de Ion Fânaru, cele de la instalația de apă la baie și canal de firma Fabricius din Brașov. Cu acest prilej s-a montat și o sobă de teracotă Schmidt și s-au curățat alte trei de către Gheorghe Ștefan. Materialele erau procurate de la diverși particulari: de la Nicolae Reit s-au cumpărat 7 stânjani de lemne, de la Ion Tătulea 5 stânjani de lemne, diferite articole de la Nicolae Popoviciu, 100 kg de var stins de la Leonte Rășina, scândurile pentru dușumeaua de la baie de la Ion Cotinghi, grinzile pentru dușumeaua de la baie de la P. Băncilă, sau diverse firme: materialul electric a fost

²² *Ibidem*, f. 31, 34

²³ Arhiva Centrului de Proiectare a Patrimoniului Național, București, *Fond Direcția Monumentelor Istorice*, dosar 1225/1953-1958, nenumărat

²⁴ Ileana, Princesă de România, Arhiducesă de Austria, *op. cit.*, p. 64

²⁵ Arhivele Naționale, București, *Fond Casa Regală*, Castele și Palate, Castelul Bran, dosar 34 bis/1938, f. 35 - 42, 47

²⁶ Arhivele Naționale, București, *Fond Casa Regală*, Castele și Palate, Princesa Ileana, dosar 337/1941, f. 50

²⁷ *Ibidem*, dosar 339/1942, f. 9

²⁸ Ileana, Princesă de România, Arhiducesă de Austria, *op. cit.*, p. 179

cumpărat de la firma Elima din Braşov, 250 kg ciment de la firma Hessheimer din Braşov, material pentru curăţenie de la firma Wallitsch din Braşov şi alte materiale de la firma Lukas din Braşov.²⁹ În luna iunie se înregistrează o factură de la firma Grohmann-Fabricius pentru lucrările executate la apartamentul de jos (instalaţia de la baie - jos), în valoare de 189.696 lei³⁰, iar în luna august acelaşi an se face o uşă de ciment la coşul din casa telefoanelor de către I. Tătaru din Şimon³¹ şi se pun geamuri duble la toate ferestrele de la apartamentele de jos, lucrare executată de Miron Rucăreanu³².

Unele modificări ale camerei de la centrala telefoanelor se fac în luna decembrie 1939³³, iar în luna octombrie 1944 se cumpără de la Gica Mateescu „o sobă de tuciu pentru casa telefoanelor”³⁴. Tot în această lună se execută, de către Miron Rucăreanu, „diferite lucrări de tâmplărie şi reparaţie la apartamentul de jos”³⁵. Planul de situaţie din 1948 al imobilelor Prinţesei Ileana poziţionează pentru corpul al doilea al pavilionului central, pe lângă garaje, şi o spălătorie, instalată, posibil, în iulie 1944 de către firma Fabricius din Braşov, când se face plata cheltuielilor legate de instalarea spălătoriei de vase, în valoare de 52.515 lei³⁶. Reparaţii s-au făcut şi la grajd, în luna octombrie cumpărându-se 6 kg de cuie pentru „podit la grajd”³⁷, iar în luna noiembrie 1944 au fost cumpărate scânduri de la dl. Băncilă pentru „grajdul de la castel”³⁸. Acelaşi corp de clădire adăpostea şi remiza³⁹, Prinţesa Ileana deţinea în 1943, la Bran, două trăsură şi două hamuri, moştenite de la Regina Maria, una dintre ele urmând să fie transferată la reşedinţa de la Sonnberg⁴⁰, de lângă Viena. În 1940 exista la Castelul Bran o pereche de cai.⁴¹

O descriere a clădirii vămii o întâlnim tot în memoriile Prinţesei Ileana: „În primăvara anului 1944, pentru că vremea era încă rece, i-am dus pe copiii mai mici într-o clădire plăcută, la picioarele dealului pe care se înălţa castelul. Această clădire adăpostise la vremea ei vama, pentru că Branul se găsea pe fosta frontieră dintre România şi Transilvania. Erau de fapt două case cu etaj, unite printr-o pasarelă largă, pe care noi o foloseam ca sufragerie. Pereţii erau groşi, tavanul jos, iar podelele erau făcute din scânduri late şi închise la culoare. Tot interiorul era vopsit în alb, ca mai în toate casele româneşti. La ferestre erau ghivece cu condurul doamnei şi în general era un loc foarte agreabil pentru ceea ce credeam noi atunci că va fi o locuinţă temporară. La fiecare capăt, această casă cu două corpuri se continua cu ziduri înalte. La un capăt acestea formau o curte ca de fermă, în care ţineam nişte pui, găşte şi animalele copiilor – iepuri, inclusiv un iepure alb de Angora şi un pui de cerb orfan. La celălalt capăt, între zidurile înalte, erau adăpostite un garaj şi camera de gardă, căci, cum se obişnuieşte la orice reşedinţă regală, aveam o mică gardă cu noi întotdeauna şi câte o santinelă la fiecare poartă”⁴².

²⁹ Arhivele Naţionale, Bucureşti, *Fond Casa Regală*, Castele şi Palate, Prinţesa Ileana, dosar 341/1944, f. 30

³⁰ *Ibidem*, f. 73

³¹ *Ibidem*, f. 95

³² *Ibidem*, f. 103

³³ *Ibidem*, dosar 334/1939, f. 264

³⁴ *Ibidem*, dosar 341/1944, f. 135

³⁵ *Ibidem*

³⁶ *Ibidem*, f. 84

³⁷ *Ibidem*, f. 140

³⁸ *Ibidem*, f. 159

³⁹ Arhivele Naţionale, Bucureşti, *Fond Ministerul Artelor şi Informaţiilor*, Direcţia Administrativă, dosar 439/1948, f. 226

⁴⁰ Arhivele Naţionale, Bucureşti, *Fond Casa Regală*, Castele şi Palate, Prinţesa Ileana, dosar 340/1943-1944, f. 27

⁴¹ *Ibidem*, dosar 337/1941, f. 137

⁴² Ileana, Prinţesă de România, Arhiducesă de Austria, *op. cit.*, p. 178

Inventarul din 1948 al obiectelor predate Ministerului Artelor din „Casa Administrației și Locuința de Iarnă“, întocmit după plecarea Princesei Ileana, menționează câteva încăperi ale acestei clădiri care adăpostea, pe lângă camerele personalului de serviciu, și camere ale membrilor familiei princiare, amenajate începând cu anul 1944. Existau camere pentru Arhiducele Anton, Arhiducesa Ileana, camera lui Ștefan și a secretarului, sufrageria, un dormitor pentru copii, camera îngrijitoarei, camera de toaletă, camera de lucru, camera de alimente, magazia (debara).⁴³

Interioarele cuprindeau piese de proveniență diferită, cele mai multe obiecte dispărând după 1948 și doar o mică parte păstrându-se în colecția muzeului. De la dl. Constantin Soare aflăm că mobilierul „rococo“ se afla la vamă în „prima cameră“⁴⁴, iar conform inventarului din 1938 piesele neorococo erau menționate în odaia 1 (magazie), la parterul pavilionului central, unde existau: biroul, vitrina, masa cu blatul în formă de inimă, noptiera, cele trei canapele, paravanul, bancheta, două fotolii, două scaune și litiera, iar comoda, cele două mese cu blatul rotund și masa cu placă de cristal completau dormitorul dl. col. Zwiedinek, tot la parterul clădirii⁴⁵. În 1948, cele mai multe piese ale acestei garnituri se găseau depozitate în Casa Mare (Colonia A.C.F.)⁴⁶, în Casa Vămii rămânând comoda și masa cu placă de cristal, mutată în camera de toaletă⁴⁷. În biroul domnului colonel Zwiedinek se găsea și o garnitură neorenaștere, incrustată cu os, din care se mai păstrează cele două canapele, un scaun și un fotoliu.⁴⁸ Majoritatea camerelor pentru personal, cele din castel, dar și cele

Prințesa Eliseabeta – 1945

Prințesa Alexandra – 1945

⁴³ Arhivele Naționale, București, *Fond Ministerul Artelor și Informațiilor*, Direcția Administrativă, dosar 439/1948, f. 213-215

⁴⁴ Informație înregistrată de dl. Ioan Praoveanu, 1976, Bran.

⁴⁵ Arhivele Naționale, București, *Fond Casa Regală*, Castele și Palate, Castelul Bran, dosar 34 bis/1938, f. 35, 36

⁴⁶ Arhivele Naționale, București, *Fond Ministerul Artelor și Informațiilor*, Direcția Administrativă, dosar 439/1948, f. 210

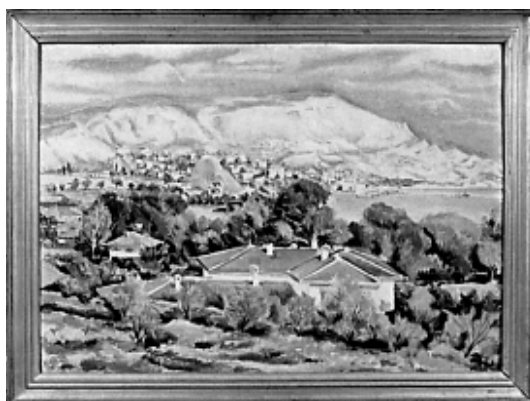
⁴⁷ *Ibidem*, dosar 426/1948, f. 243, 245

⁴⁸ Arhivele Naționale, București, *Fond Casa Regală*, Castele și Palate, Castelul Bran, dosar 34 bis/1938, f. 35

din Casa Vămii, aveau un grad mai mic de confort și erau mobilate, de cele mai multe ori, cu paturi de fier, achiziționate, în parte, de la firma Gutman Marcus din București, „Fabrică Specială de Mobile de Fer și Bronz“, care livrează, în luna iulie 1924, 8 paturi englezești, 4 dintre ele cu somieră⁴⁹. În apartamentul de musafiri, în camerele domnului colonel⁵⁰, sau în camerele familiei princiare, se observă aceeași preferință, ca și în castel, pentru covoarele românești, dar și pentru cuverturile sau perdelele din creton⁵¹. Tablourile preferate, care decorau aceste interioare, erau îndeosebi cele cu teme marine sau

Prințesa Ileana – 1945

C. Constantinescu,
Peisaj din Balcic – 1930

portretele de familie, unele dintre ele păstrându-se și astăzi în colecția muzeului: pictura în ulei „Prințesa Elisabeta“ de Lucasievici din dormitorul copiilor; din camera lui Ștefan două lucrări de Dimitrie Știubei, cu subiecte marine („vas cu pânze pe mare

furtunoasă“, „mare agitată și pescăruși zburând“), o pictură de Lucasievici „Ileana lângă sobă“ și o lucrare de C. Constantinescu reprezentând un „colț de mare cu trei bărci“; din sufragerie „Prințesa Alexandra“ de Lucasievici, lucrare pictată în anul 1945 și un peisaj din Balcic de C. Constantinescu. Pictura „Călăreț cu steag roșu“ semnată de Rouband (1892) se afla în camera Principesei Ileana.⁵² În camerele

Dimitrie Știubei,
Peisaj marin – 1930

⁴⁹ *Ibidem*, dosar 7/1924, f. 53, 62

⁵⁰ *Ibidem*, dosar 34 bis/1938, f. 35, 36, 41, 42

⁵¹ Arhivele Naționale, București, *Fond Ministerul Artelor și Informațiilor*, Direcția Administrativă, dosar 426/1948, f. 243, 244

⁵² *Ibidem*

domnului colonel erau preferate scenele de război semnate Stoica.⁵³

Din anul 1922 până la sfârșitul anului 1947, în corpul anexă dinspre sud, cu garaj, atelier și telefoane, a funcționat „Poșta Bran Castel”.⁵⁴ Conform actelor cu încasările făcute de administrația Castelului Bran pe anul 1944, Societatea Telefoanelor plătea chiria de 800 lei/lună⁵⁵, iar din septembrie, 2000 lei/lună⁵⁶. Garajele se aflau în incinta vămii, fiind menționate două mașini pentru Castelul Bran la data de 29.03.1945, din cele 8 mașini aflate în proprietatea Arhiducesei Ileana, un Plymouth Livraison, pentru bagaj și persoane⁵⁷, și un Farge Camion (camionetă), moștenite de la Regina Maria⁵⁸.

După 1948 clădirea vămii este atribuită Ministerului Silvicului⁵⁹, în corpul principal al clădirii funcționând, la parter, birourile Ocolului Silvic, iar la etaj erau camere de protocol, personalul având camere tot la etaj, în partea dinspre sud⁶⁰.

În luna decembrie 1957, tema de proiectare pentru lucrările de reparații, conservare și amenajări la „Complexul Castelului Bran” propunea, pentru clădirea fostă vamă, amenajarea unui muzeu cu prezentarea relațiilor de comerț, transporturi, vamă, iar pentru clădirea fost Ocol Silvic, amenajarea de locuințe pentru personal, birouri administrative, depozite, precum și o secție documentară în care să se prezinte istoricul Castelului Bran.⁶¹ Reconstituirea muzeistică a instituției vamale medievale de la Bran s-a realizat abia în 1987, când se amenajează expoziția „Vama Bran” în câteva săli de la parterul pavilionului central.

⁵³ Arhivele Naționale, București, *Fond Casa Regală*, Castele și Palate, Castelul Bran, dosar 34 bis/1938, f. 35, 36.

⁵⁴ Informație preluată de la dl. Neicu Mihai, născut în anul 1953, în Bran și a cărui familie a locuit în Casa Vămii între anii 1950 și 1957.

⁵⁵ Arhivele Naționale, București, *Fond Casa Regală*, Castele și Palate, Principesa Ileana, dosar 341/1944, f. 31, 24, 85, 94.

⁵⁶ *Ibidem*, f. 105, 133.

⁵⁷ Arhivele Naționale, București, *Fond Casa Regală*, Castele și Palate, Castelul Bran, dosar 34 bis/1938, f. 47.

⁵⁸ Arhivele Naționale, București, *Fond Casa Regală*, Castele și Palate, Principesa Ileana, dosar 344/1945, f. 17.

⁵⁹ Arhivele Naționale, București, *Fond Ministerul Artelor și Informațiilor*, Direcția Administrativă, dosar 439/1948, f. 226.

⁶⁰ Informație preluată de la dl. Neicu Mihai.

⁶¹ Arhiva Centrului de Proiectare a Patrimoniului Național, București, *Fond Direcția Monumentelor Istorice*, dosar 1224/1953-1967, nenumărat.